

I.V. ЗОЗУЛЯ

Національний університет внутрішніх справ

УДК 343.3/7:351.746.1

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ ЯК СУКУПНИЙ ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ

З позицій загального аналізу поняття й суті національної безпеки держави розглянуті обсяг, вичерпність і достатність захисту відповідних складових сфер основ національної безпеки України як об'єкта кримінально-правового захисту.

Загальні принципи правового захисту національної безпеки держави.

Серед основних об'єктів кримінально-правового захисту [1, ст.1] зазначені такі об'єкти, як "права і свобода людини і громадянина", "громадський порядок", "громадська безпека", "довкілля", "конституційний устрій України" та "мир і безпека людства"¹. Як відзначено в роботі [2, с.48], ці об'єкти мають досить складну ієрархічну структуру відносно їх базисної будови² та існуючих між ними як внутрішніх, так і взаємних зовнішніх зв'язків. Стосовно теми досліджень, серед цих об'єктів захисту без утрати логіки неможливо відокремити якийсь певний об'єкт і розглядати його властивості *in vitro*, тим більше в такій складній галузі, як правознавство. Тому ці об'єкти захисту можуть і повинні розглядатись тільки з позицій сукупного об'єкта кримінально-правового захисту із спільними властивостями.

Виходячи з визначення кожного з зазначених об'єктів, зона їх дії обкреслена колом відповідності стану суспільних відносин правилам і умовам, встановленими нормами права; захищеністю життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз; збереження встановлених Конституцією соціальних, економічних і політико-правових відносин; збереження миру, попередження виникнення (або продовження) регіональних і глобальних воєнних конфліктів, запобігання виникнення ситуацій, які можуть поставити під загрозу саме існування людства або його частини [2, с.48]. А внутрішній простір означеного кола і є тією самою зоною відповідності, що належить до преро-

гативи Національної безпеки (НБ) держави³.

Згідно з Концепцією (основами державної політики) національної безпеки України⁴ [4], *національна безпека України є станом "захищеності життєво важливих інтересів" особи⁶, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх погроз⁷*, тобто, забезпечення непорушності⁸, захисту цих об'єктів. У якості

³ При цьому головна відповідальність держави перед Українським народом за забезпечення належного рівня національної безпеки України є в тому, що "захист основних прав і свобод людини і громадянина в державі перебуває в безпосередній залежності від стану її національної безпеки" [3, с.7].

⁴ Далі за текстом в скороченій формі – Концепція...

⁵ Виділено нами. Слід зазначити, що поняття "інтерес" відсутнє як у вітчизняній Юридичній енциклопедії за ред. Ю.С. Шемшученка (К., 1999, т.2), так і в російській Юридической энциклопедии под ред. М.Ю. Тихомирова (М., 1997). Тому, виходячи з предмету інтересу як "то, что объективно необходимо для жизни и развития общества, класса, человека, удовлетворения их жизненных потребностей и нужд" [5, с.72], а також з інтересу як «внимания, проявляемого к кому-либо, чему-либо; важности; выгоды, пользы; стремлений, потребностей, запросов» [6], до *життєво важливих інтересів особи* можуть бути віднесені їжа, одяг, житло, робота, забезпечення особистої безпеки тощо.

⁶ «Человек, лицо, личность» [7, с.1142-1144], «Лицо – человек как отдельная личность; человек как член общества» [8, с.288-292], «Личность – человек как член общества и как носитель личного, индивидуального начала» [8, с.295-296].

⁷ Мабуть є сенс зазначити, що прийняте в 1997 році в Концепції... визначення національної безпеки України цілком дублює загальне поняття безпеки, надане в відповідному законі РФ "Про безпеку" ще в 1993 році [9, ст.1]. Звідси й витікає непорозуміння, безпека якої ж держави насправді декларується в Концепції...? А також, чи є в безпеці нашої держави, так би мовити, "власне обличчя"?

⁸ Стану безпеки об'єкта через запобігання небезпеки

¹ Об'єкт захисту "власність" не має прямого відношення до національної безпеки держави з диспозицій Кримінального кодексу України.

² У вигляді розділів, статей та частин.

таких об'єктів захисту визначені *особа, суспільство та держава*. Або, далі вже як *головні об'єкти національної безпеки* - "громадянин"⁹ - його права і свободи; *суспільство* - його духовні і матеріальні цінності; *держава* - її конституційний порядок, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканість кордонів" (у лапках курсивом - виділено нами).

Декларовані розділом I Концепції... життєво важливі інтереси особи, суспільства та держави її наступним розділом II як би висунуті до другорядного місця¹⁰ (!?), оскільки *пріоритетними національними інтересами України* визнані: "створення громадянського суспільства, підвищення ефективності органів державної влади та місцевого самоврядування, розвиток демократичних інститутів для забезпечення прав і свобод людини; досягнення національної злагоди, політичної і соціальної стабільності; гарантування прав української нації та національних меншин України; забезпечення державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканості кордонів; створення самодостатньої соціально-орієнтованої ринкової економіки; забезпечення екологічно та технологічно безпечних умов життєдіяльності суспільства¹¹; збереження і підвищення науково-технологічного потенціалу; зміцнення генофонду Українського народу, його фізичного і морального здоров'я й інтелектуального потенціалу; розвиток української нації, історичної свідомості і національної гідності українців; розвиток етнічної, культурної, мовної і релігійної самобутності громадян усіх національностей, що складають Український народ; налагодження рівноправних і взаємовигідних

[2, с.45].

⁹ Громадянин - "фізична особа, правовий статус якої обумовлений її належністю до громадянства певної держави" [10, с.640-641].

¹⁰ Ми умисне докладно (виноски 5, 6, 9) зупинились на цій тезі, бо з неї витікає, що насправді *національна безпека України є станом захищеності життєво важливих інтересів тільки тієї особи* (і далі за текстом - див. раніше), яка перебуває в статусі *громадянина України*, а це вже йде всупереч з деякими положеннями розділу II Конституції України, та й Кримінального кодексу України.

¹¹ Перелік пріоритетних національних інтересів чомусь перерваний на цьому в коментарі за ред. М.О. Потебенька, В.Г. Гончаренка [11, с.3]. Крім того, не коректним є й ствердження редакторів видання на цій же сторінці, що "кримінально-правовий захист саме цих пріоритетних національних інтересів України передбачений ст.109-114" - скажемо, в якій з означених статей йдеться хоч щонебудь про "зміцнення генофонду Українського народу"? Тому тут можна говорити про групування у ст.109-114 в розділі I КК під назвою "Злочини проти основ національної безпеки України" статей з захисту *тільки частини* пріоритетних національних інтересів України. У нашій роботі далі показано, що такий захист виходить за межі тільки розділу I КК.

відносин із усіма державами, інтеграція в європейське і світове співтовариства" [4].

З позицій збереження стану безпеки НБ держави дуже важливими, безперечно, є перелічені в Концепції... несприятливі дії чи чинники, що безпосередньо порушують чи можуть порушувати безпеку¹² країни в політичній, економічній, соціальній, військовій, екологічній, науково-технологічній та інформаційній сферах.

Оскільки в розділ I Особливої частини Кримінального кодексу¹³ (КК) України винесені злочини, що мають відношення до кримінально-правового захисту основ¹⁴ НБ України, розглянемо більш детально обсяг та вичерпність захистом відповідних складових сфер НБ України як об'єкта захисту.

Таким чином, *предметом наших досліджень є ступінь та повнота захисту національної безпеки України Кримінальним кодексом України* (місце і відношення якого і Конституції України до НБ України графічно представлено на рис.).

Безпека складових сфер НБ держави¹⁵.

Об'єктом злочинів цієї групи є основи національної безпеки України. А перелік основних загроз національній безпеці України окреслено в розділі III Концепції... [4].

¹² Див. визначення безпеки в роботі [2].

¹³ Статті: 109 "Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади", 110 "Посягання на територіальну цілісність і недоторканість України", 111 "Державна зрада", 112 "Посягання на життя державного чи громадського діяча", 113 "Диверсія", 114 "Шпигунство". Див. з цього приводу також кінцівку виноски 11.

¹⁴ Знову ж таки, зауважимо, за помилковою обмеженістю точки погляду законодавця - *тільки частини злочинів, що мають реальне відношення до кримінально-правового захисту основ НБ України*.

Крім того, дещо викликає певну сторожкість оце введене законодавцем обмеження у вигляді *основ* національної безпеки, бо звідси витікає відчуття деякої неповноти захисту НБ. Існує інша офіційна точка зору структури НБ, закладена ще в 1999 році ВАК України у перелік спеціальностей з захисту дисертацій, як: основи національної безпеки, воєнна безпека, гуманітарна і політична безпека, економічна безпека, інформаційна безпека, техногенна (зараз - екологічна) безпека, державна безпека України, міжнародна безпека, - і її *переваги стосовно комплексності підходу до побудови структури НБ, на нашу думку, є безсумнівними - порівняти зі схемою рисунка*.

¹⁵ Вважаємо за доцільне розглянути кожну з означених в Концепції... сфер НБ України та загроз їй на фоні відповідних диспозицій КК, що протиставлені цим загрозам. Відразу зазначимо, що у зв'язку з великим обсягом матеріалу, що залучається, нами надані тільки очевидні посилання на статті КК, які можуть бути потім доповнені у розвитку цієї роботи.

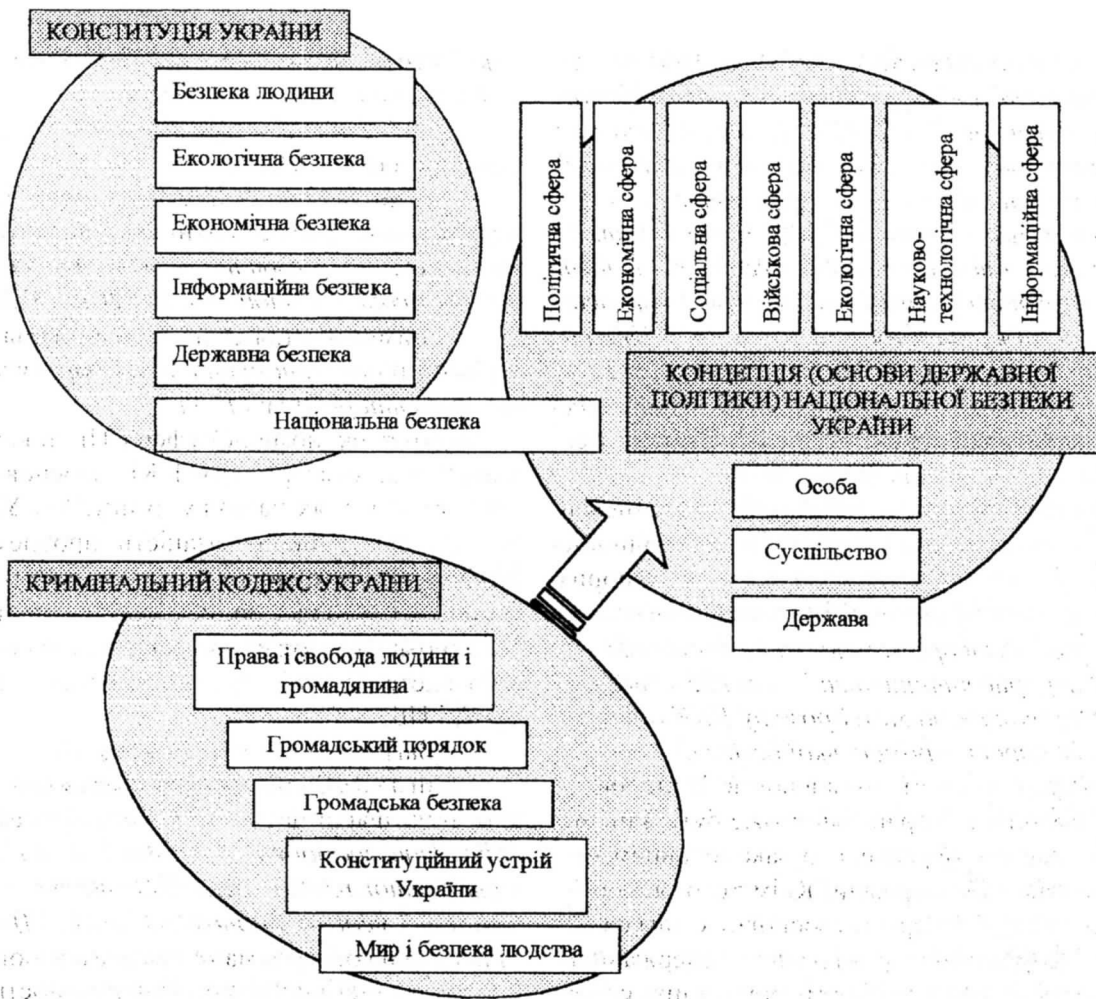

Рисунок. — Витоки, місце та складові національної безпеки України як сукупного об'єкту кримінально-правового захисту

1. Політичну сферу¹⁶ НБ законодавець окреслює наступними властивими їй загрозами:

- зазіхання на конституційний порядок (ч.1 і ч.2 ст.109) і державний суверенітет України (виходячи з змісту КЛ – див. виноски 16 - у ст.109; територіальна цілісність як частина суверенітету - у ст.110; державна зрада – як посягання на суверенітет - у ст.111);

- втручання у внутрішні справи України з боку інших держав (виконання дій проти держави за завданням іноземної держави – коментар до ст.109 [11, с.7]); заклики до вчинення дій за завданням іно-

земної держави – коментар до ст.110 [11, с.13, 15]); підривна діяльність – ст.111 [11, с.20-21]); наявність сепаратистських тенденцій в окремих регіонах і у певних політичних сил в Україні (заклики до зміни КЛ – коментар до ст.109 [11, с.7]; відокремлення території – коментар до ст.110 [11, с.12]);

- масові порушення прав¹⁷ громадян (виходячи з змісту КЛ – коментар до ст.109 [11, с.5], перешкоджання законній діяльності спілок, партій, організацій – ст.170) в Україні і за її межами;

- загострення міжетнічних (рівність всіх націй і народностей – виходячи з змісту КЛ - у ст.109 [11, с.5]; ч.2 ст.110) і міжконфесійних (ч.2 ст.110) відносин (розпалювання ворожнечі - коментар до ст.110 [11, с.10, 14]);

- порушення принципу розподілу влади (тільки захоплення ДВ – коментар до ст.109 [11, с.5], посягання на життя державного чи громадського діяча – коментар до ст.112);

- невиконання або неналежне виконання закон-

¹⁶ Представляє собою забезпечення існування конституційного ладу (КЛ) – “повновладдя Українського народу, суверенітет держави, її територіальна цілісність і недоторканість, демократизм, республіканська форма правління, принципи і форми організації і діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, рівність всіх націй і народностей, права і свободи громадян, взаємовідносини громадян і держави” і функціонування державної влади (ДВ) – системи “сформованих у порядку, передбаченому Конституцією та законами України, органів, які уособлюють законодавчу, виконавчу і судову владу” [11, с.5].

¹⁷ Порушення свобод громадян Концепція... не розглядає як загрозу національній безпеці України.

них рішень органів державної влади і місцевого самоврядування (органи ДВ і місцевого самоврядування згадані в визначенні КЛ [11, с.5], але диспозиція ч.1 ст.109 відносно насильницької зміни чи захоплення ДВ сюди не відноситься; крім того, запобігання вказаній загрозі частково, наприклад, у ст.351 розглядається відносно перешкодження діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради – але це вже за межами розділу I “Злочини проти основ національної безпеки України” КК в рамках його розділу XV “Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об’єднань громадян”);

- відсутність ефективних механізмів забезпечення законності, правопорядку, боротьби зі злочинністю, особливо її організованими формами, і тероризмом (взагалі у деякій формі захищається наявністю самого КК; але “створення злочинної організації” – ст.255 і “терористичний акт” – ст.258 винесені законодавцем також за межі розділу I КК до розділу IX “Злочини проти громадської безпеки”).

Таким чином, захист означеної в Концепції... політичної сфери НБ України не може бути здійснений тільки у межах окресленого законодавцем розділу I КК з основ НБ держави. Крім того, якщо виходити з означеного переліку основних загроз НБ України, то порушення демократизму (державного режиму), республіканської форми правління, свободи громадян, взаємовідносин громадян і держави в структурі конституційного ладу не передбачені Концепцією... як безпосередня загроза НБ (!?).

2. До економічної сфери¹⁸ НБ віднесені наступні її загрози:

- неефективність системи державного регулювання економічних відносин (ст.ст.202, 206, 210-212, 218-221, 223 тощо);

- наявність структурних диспропорцій, монополізму виробників, перешкод установленню ринкових відносин (ст.ст.203, 206, 225, 227-230 й т.д.);

- нерозв’язаність проблеми ресурсної, фінансової і технологічної залежності національної економіки від інших країн (шпиґунство з питань зовнішньо-

¹⁸ Економічна безпека (ЕБ) – “це стан системи економічних відносин між суб’єктами господарювання (виробниками і споживачами), індивідами, державними інститутами як у рамках національної економіки, так і в сфері зовнішньоекономічної діяльності, що забезпечує можливість повної їх реалізації і захищеність життєво важливих інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз через досягнення збалансованості інтересів кожного з учасників відносин шляхом оптимального співвідношення з інтересами інших суб’єктів господарювання” [11, с.17]. Загальна шкода ЕБ (через державну зраду - ч.1 ст.111; посягання на економічний потенціал обороноздатності України, перехід на бік ворога – коментар до ст.111 [11, с.16-17, 18]).

економічної діяльності, державної тасмниці – коментар до ст.114 [11, с.30]);

- економічна ізоляція України від світової економічної системи (ст.207);

- неконтрольований витік за межі України інтелектуальних, матеріальних і фінансових ресурсів (перевезення валюти – коментар до ст.199 [11, с.256]; контрабанда – ст.ст.201, 207, 208);

- криміналізація суспільства, діяльність тіньових структур (злочини проти господарської діяльності – всі статті розділу VII КК).

Захист економічної сфери НБ також істотно виходить за межі розділу I КК з основ НБ держави. Здебільшого, як на нашу думку, КК України майже не вирішив “нерозв’язаність проблеми ресурсної, фінансової і технологічної залежності національної економіки від інших країн” та проблеми “економічної ізоляції України від світової економічної системи”, що є дуже важливими в економічній сфері НБ.

3. Загрозами соціальній сфері НБ є:

- низький рівень життя і соціальної захищеності значних шарів населення (у вигляді захисту трудових прав громадян – у ст.ст.172, 173; невиллати заробітної плати – ст.175; освіти – ст.183, безоплатної медичної допомоги – ст.184), наявність великої кількості громадян працездатного віку, не зайнятих у суспільно корисній діяльності;

- суспільно-політичне протистояння окремих соціальних шарів населення і регіонів України (участь у страйку з захисту соціальних інтересів – ст.174);

- падіння рівня здоров’я населення (тільки у відношенні обігу наркотичних засобів тощо – розділ XIII КК), незадовільний стан системи його охорони;

- тенденції моральної і духовної деградації в суспільстві (непрямо – худіганство, проституція тощо – у ст.ст.296-304);

- неконтрольовані міграційні процеси в країні (торгівля людьми з перетинанням кордону – ст.149).

Захист порушень у соціальній сфері НБ Кримінальним кодексом України майже зовсім не здійснюється, що є, як на нашу думку, його істотною прогалиною.

4. Військовій сфері НБ загрожують:

- зазіхання на державний суверенітет України і її територіальну цілісність¹⁹ (посягання на КЛ, ДВ – коментар до ст.109 [11, с.5]; ст.110 та коментар [11, с.10-15]; посягання на обороноздатність держави²⁰ – у ст.111; диверсія – ст.113 та шпиґунство

¹⁹ Слід зазначити тісний зв’язок (майже ідентичність) з відповідним структурним елементом політичної сфери НБ.

²⁰ Обороноздатність держави (ОД) – “це ступінь підготовленості держави до захисту від агресії інших дер-

– ст.114);

- нарощування поблизу границь України угруповань військ і озброєнь, що порушують співвідношення сил, що склалося;

- військово-політична нестабільність і конфлікти в сусідніх країнах (*міжнародний конфлікт* – у ст.111);

- можливість застосування ядерної зброї й інших видів зброї масового знищення проти України (*через диверсію радіоактивне забруднення, масові отруєння, поширення епідемії* – у ст.113; *непрямо* – у ст.ст.265, 274; ст.439 та коментар [11, с.913-915]);

- зниження рівня боєздатності Військової організації держави (*державна зрада* – ст.111; *пошкодження об'єктів оборонного значення* – у ст.113; *шпиунство* – ст.114; *вивезення за межі України військової та спеціальної техніки* – у ст.333; *порушення порядку комплектування Збройних Сил України* – у ст.ст.335-337; *військові злочини у розділі XIX КК* – ст.ст.401-435);

- політизація силових структур держави;

- створення і функціонування незаконних збройних формувань (*непрямо* – ст.109 [1, с.244]; *збройний конфлікт неміжнародного характеру* – коментар до ст.111 [11, с.18]; ст.260 та коментар [11, с.466-470];).

Захист НБ у військовій сфері також в основному виходить за межі розділу I КК з основ НБ держави. Важливим тут є те, що такий захист не може здійснюватись Кримінальним кодексом України у відношенні її елементу – “нарощування поблизу границь України угруповань військ і озброєнь, що порушують співвідношення сил, що склалося”, бо це виходить за межі юрисдикції України. Крім того, КК України не захищає від погрози “політизації силових структур держави”.

5. Захист НБ в екологічній сфері зовсім не передбачений розділом I КК з основ НБ держави. Зате окремий розділ VIII КК “Злочини проти довкілля” містить статті 236-254, які регламентують відношення законодавця до порушення деяких аспектів екологічної безпеки²¹, зокрема, щодо екологічних

жав”, яка складається з “військового, економічного, науково-технічного, соціального і морального потенціалів” [11, с.16]. Тут же – *державна безпека* України (ДБ) – “це стан захищеності корінних підвалин суспільства, державних інститутів, необхідних для виконання державою своїх функцій по управлінню загальнозначущими справами суспільства”. Оскільки у цьому коментарі до КК відсутнє поняття *воєнної безпеки* (ВБ), надамо його як «способність государства защитить свои коренные интересы от опасностей и угроз, связанных с демонстрацией или применением военной силы» [12, с.104-105].

²¹ *Екологічна безпека* – “це стан захищеності довкілля від порушення екологічної рівноваги внаслідок неправо-

ресурсів – континентального шельфу України, надр та земель, атмосферного повітря, вод та моря, рослин та лісових масивів; і окремих видів господарчої діяльності – порубки лісу, полювання, рибного промислу тощо. Деякі з означених статей КК України, що мають відношення до кримінально-правового захисту порушень екологічної сфери національної безпеки України, розглянуті нижче.

Згідно з Концепцією..., до екологічної сфери НБ віднесені наступні її загрози:

- значне антропогенне порушення (*непрямо* – *через диверсію* – шляхом радіоактивного забруднення, масових отруєнь, поширення епідемії, епізоотії, епіфітотії – у ст.113; *порушення правил ядерної або радіаційної безпеки* – ст.274; *пошкодження магістральних продуктопроводів* – ст.292; *екоцид* – у ст.441 та коментар [11, с.918-920]; *геноцид* – у ст.442) і техногенна перевантаженість території України (*проекування чи експлуатація споруд без систем захисту довкілля* – у ст.253), негативні екологічні наслідки Чорнобильської катастрофи (*непрямо* – *застосування зброї масового винищення* – ст.439, *невжиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення* – ст.237);

- неефективне використання природних ресурсів (*безгосподарське використання земель* – ст.254, *псування земель* – ст.239, *порушення правил охорони надр, вод* – ст.ст.240, 242), широкомасштабне застосування екологічно шкідливих і недосконалих технологій (*забруднення атмосферного повітря, моря* – ст.ст.241, 243);

- неконтрольований увіз в Україну екологічно небезпечних технологій, речовин і матеріалів (*небезпечних відходів і вторинної сировини* – ст.268);

- негативні екологічні наслідки оборонної і військової діяльності (*непрямо* – *порушення правил поводження з речовинами і предметами підвищеної небезпеки* – ст.414, *не ліквідація наслідків екологічного забруднення* – ст.237).

В цілому, Кримінальним кодексом України захист порушень екологічної сфери щодо Концепції... здійснюється майже достатньо. Але в ньому відсутній прямий захист від техногенної перевантаженості території України; неконтрольованого увозу в Україну екологічно небезпечних технологій, речовин і матеріалів; негативних екологічних наслідків оборонної і військової діяльності.

6. Загрозами науково-технологічній сфері НБ є:

- невизначеність державної науково-технологічної політики;

- витік інтелектуального і наукового потенціалу за межі України;

- науково-технологічне відставання України від

мірного використання природних ресурсів та забруднення навколишнього природного середовища” [11, с.407].

розвинених країн непрямо – через шпигунство у сфері науки і техніки – у ст.114 та коментар ([11, с.30]; через шпигунство у сфері оборони відносно організації і технології виробництва видів озброєння – коментар [11, с.29]);

- зниження рівня підготовки висококваліфікованих наукових і інженерно-технічних кадрів.

Захист порушень у науково-технологічній сфері НБ Кримінальним кодексом України щодо її складових не здійснюється, а наведена стаття 114 має побічне відношення і не впливає на причини науково-технологічного відставання України від розвинених країн.

7. У Концепції... позначені наступні загрози інформаційній сфері НБ²²:

- відсутність зваженої державної політики і відсутність необхідної інфраструктури в інформаційній сфері (декларується визначенням ІБ – див. виноску 22;);

- повільне входження України у світовий інформаційний простір, недолік у міжнародного співтовариства об'єктивного представлення про Україну;

- інформаційна експансія з боку інших держав;

- витік інформації, що представляє державну і іншу, передбачену законом, таємницю, а також конфіденційної інформації, що є власністю держави (декларується визначенням ІБ – див. виноску 22; державна зрада – у ст.111; незаконне використання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації – у ст.359);

- упровадження цензури.

Наведене у Кримінальному кодексі України як злочин умисне пошкодження ліній та засобів зв'язку (ст.360 КК), що перешкоджає передачі або отриманню інформації; та злочини у сфері використання ЕОМ, систем та мереж, що обробляють або переда-

²² Інформаційна безпека (ІБ) включає – “законодавче формування державної інформаційної політики; створення ... можливостей досягання інформаційної достатності...; гарантування свободи інформаційної діяльності та права доступу до інформації у національному інформаційному просторі України; всебічний розвиток інформаційної структури; підтримку розвитку інформаційних ресурсів України ...; створення і впровадження безпечних інформаційних технологій; захист права власності всіх учасників інформаційної діяльності ...; збереження права власності держави на стратегічні об'єкти інформаційної інфраструктури України; охорони ... інформації з обмеженим доступом ...; створення загальної системи охорони інформації ...; інформації з обмеженим доступом; захист національного інформаційного простору України від розповсюдження спотвореної або забороненої ... інформаційної продукції; встановлення ... режиму доступу іноземних держав ... до національних інформаційних ресурсів України ...; законодавче визначення порядку поширення інформаційної продукції зарубіжного виробництва на території України” [11, с.17].

ють інформацію (ст.ст.361-363) не розглядаються Концепцією... як загроза НБ. Щодо інших загроз інформаційній сфері НБ, то вони Кримінальним кодексом не захищені.

Таким чином, ми розглянули ступінь та повноту захисту чинним Кримінальним кодексом України національної безпеки України стосовно Концепції (основ державної політики) національної безпеки України. Розвитком цієї роботи може бути окремий більш детальний аналіз складових сфер НБ.

Висновки.

1. Кожен з основних об'єктів кримінально-правового захисту, як “права і свобода людини і громадянина”, “громадський порядок”, “громадська безпека”, “конституційний устрій України”, “довкілля” та “мир і безпека людства” має відношення до основ національної безпеки України і повинен розглядатись тільки з позицій сукупного об'єкта захисту із спільними властивостями.

2. Зона дії означених об'єктів належить до прерогативи Національної безпеки держави.

3. Складові сфери національної безпеки України за Концепцією... відносяться до майже всього Кримінального кодексу, бо спираються на означені в п.1 висновків основні об'єкти захисту. Тому існуюче винесення у КК злочинів проти основ національної безпеки України до окремого першого розділу в його Особливій частині не є повним чи коректним – слід змінити відношення законодавця до структури КК.

4. Треба привести у відповідність положенням Конституції України існуюче визначення національної безпеки України та її головних об'єктів у відношенні не тільки громадянина, але й особи (людини), бо це сьогодні суперечить деяким статтям КК.

5. Із всіх сфер національної безпеки України майже ніякого (!) захисту з боку Кримінального кодексу України не має соціальна сфера²³, інформаційна сфера та зовсім ніякого (!!!) - науково-технологічна сфера, що потребує негайного перегляду законодавцем. А деякі елементи військової сфери не можуть бути захищені Кримінальним кодексом, бо це виходить за межі юрисдикції держави.

6. Також потребує ретельного перегляду існуюча структура Концепції (основи державної політики) національної безпеки України, бо до переліку загроз національній безпеці держави не включені, наприклад, всі ознаки порушення конституційного ладу тощо. Та й складові структури національної безпеки держави слід визначити більш чітко, виходячи з сучасних поглядів на безпеку.

²³ Населення держави потерпає унаслідок кризових явищ, зубожіння, згорання державою соціальних програм, невиконання норм Конституції України (ст.ст.43, 46, 48-50, 64) [13] тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року /За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. –К.: Каннон, А.С.К., 2001. –1104 с.
2. Зозуля І.В. Поняття безпеки в кримінальному законодавстві України та за його межами // Право і безпека. –2002. –№ 2, –С.44-52.
3. Тацій В., Сташис В. Новий Кримінальний кодекс України // Право України. –2001. –№ 7. –С.3-9.
4. Постанова Верховної Ради України “Про Концепцію (основи державної політики) Національної безпеки України” від 16 січня 1997 р., № 3/97-ВР // ВВР України. –1997. –№ 10. –Ст.85.
5. Тацій В.Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве. –Харьков: Изд-во при ХГУ “Выща школа”, 1988. –199 с.
6. Словарь современного русского литературного языка. –Т.5. И-К /Ред. колл.: С.Г. Бархударов и др. –М.-Л.: Изд-во Академии Наук СССР, 1956. –1918 с.
7. Словарь современного русского литературного языка. –Т.8. О /Ред. колл.: А.М. Бабкин и др. –М.-Л.:

Изд-во Академии Наук СССР, 1959. –1839 с.

8. Словарь современного русского литературного языка. –Т.6. Л-М /Ред. колл.: А.М. Бабкин и др. –М.-Л.: Изд-во Академии Наук СССР, 1957. –1460 с.
9. Закон Российской Федерации о безопасности (в ред. Закона РФ от 22.12.92 № 4235-1, указа президента РФ от 24.12.93 № 2288).
10. Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. –К.: Укр. енцикл., 1998. –Т.1. А-Г. –672 с.
11. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: В 2-х ч. /Під загальною редакцією М.О. Потебенька, В.Г. Гончаренка. –К.: ФОРУМ, 2001. –Ч.2. Особлива частина. –944 с.
12. Политическая энциклопедия: В 2-х т. /Нац. обществ.-науч. фонд; Рук. проекта Г.Ю. Семигин; Науч.-ред. совет: пред. совета Г.Ю. Семигин. –М.: Мысль, 2000. –Т.1. –750 с.
13. Конституція України. –Харків: Консум, 1996. –48 с.

Надійшла до редколегії 01.07.2002

ЗОЗУЛЯ І.В. НАЦИОНАЛЬНАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ УКРАИНЫ КАК СОВОКУПНЫЙ ОБЪЕКТ УГОЛОВНО-ПРАВОВОЙ ЗАЩИТЫ

С позиций общего анализа понятия и сущности национальной безопасности государства рассмотрены объем, исчерпываемость и достаточность защиты соответствующих составляющих сфер основ национальной безопасности Украины как объекта уголовно-правовой защиты.

ZOZULJA I.V. NATIONAL SAFETY OF UKRAINE AS AGGREGATE OBJECT OF A CRIMINAL-LEGAL PROTECTION

From stands of bulk analysis of concept and the essences of national safety of the state are reviewed a scope, exhaustive and sufficiency of protection of the applicable component orbs of the bases of national safety of Ukraine as object of a criminal-legal protection.

УДК 343.113

В.М. ІЩЕНКО, канд. юрид. наук

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого

ДЖЕРЕЛА (ФОРМИ) КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Розглянуті питання поняття джерел кримінально-процесуального права, їх системи, а також особливостей регулювання окремими формами права процедури провадження по кримінальній справі.

До ключових понять у кримінально-процесуальному праві відносяться поняття «джерела права», які були та залишаються предметом пильної уваги як загальної теорії права, так і галузевих наукових дисциплін. Багато чого в теорії джерел права являє собою аксіоматику юриспруденції, вимагає нової розробки чи модифікації, навіть перегляду. Але саме поняття «джерело права» сприймається й у кримінально-

процесуальній теорії, і на практиці майже однаково. Назва “джерело права” має, як відомо, метафоричний, образний характер, а те, що вона стала загальноприйнятою, можна розглядати як деяку умовність. Поняття джерела права трактується по-різному в різних науках. Те, що розуміють під джерелом права в юридичній науці, найчастіше не збігається з тим, що є звичним для соціології, політо-